

Художні інтереси в розвитку творчої особистості вчителя образотворчого мистецтва : Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал / [ред. кол. : А. А. Сбруєва, М. О. Лазарєв, О. В. Михайліченко та ін.]. - Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2012. – № 4 (22). – 440 с.

УДК 378.74

Піддубна О. М.

кандидат педагогічних наук, доцент,

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ХУДОЖНІ ІНТЕРЕСИ В РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У даній статті розглянуто проблему підготовки вчителя образотворчого мистецтва. Проаналізовано взаємозв'язок художніх інтересів і творчої особистості вчителя образотворчого мистецтва. Представлено процес формування творчої особистості у взаємодії трьох компонентів обдарованості: інтелектуальних здібностей, креативності і мотивації. Встановлено залежність творчого мислення від аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування, узагальнення, систематизації, категоризації. Охарактеризовано рівні сформованості творчої особистості вчителя образотворчого мистецтва.

Ключові слова: *творча особистість, художні інтереси, підготовка вчителя образотворчого мистецтва.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку суспільства існує проблема формування творчої особистості, яка набуває значущості та актуальності, тому що є важливою складовою розвитку художніх інтересів в підготовці вчителя образотворчого мистецтва.

Актуальність наукових досліджень. Варто зазначити, що, дослідженню проблеми професійної підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва завжди приділялась належна увага. Так, формуванню базових знань та вмінь з образотворчого мистецтва в майбутніх учителів присвячено праці І. Мужикової, О. Каленюк. Розвиток творчих здібностей та творчого мислення майбутніх учителів образотворчого мистецтва висвітлено М. Стась, О. Кайдановською, Л. Покровщук. Формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів образотворчого мистецтва розглянуто О. Ткачук, Т. Стрітьєвич.

Мета статті полягає в розкритті взаємозв'язку художніх інтересів і творчої особистості вчителя образотворчого мистецтва, встановленні залежності творчого мислення від аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування, узагальнення, систематизації, категоризації, висвітленні рівнів сформованості творчої особистості вчителя образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Проблема розвитку творчої особистості набуває значущості та актуальності, тому що є важливою складовою в підготовці вчителя образотворчого мистецтва. В наш час більшістю дослідників наголошується на особистісно-орієнтованому підході до набуття знань. А. Камю розкриває поняття «... індивідуальність як початкова ланка формування особистості» [8, с. 39]. Перетворенню індивідуальності в особистість сприяє система мотивів. Щоб здійснити таке перетворення, потрібна сила, яка могла б функціонувати в злагодженому механізмі саморозвитку особистості та стати джерелом появи нових зв'язків, відносин, імпульсів. Така сила повинна мати креативну основу, адже «творити – значить надавати форму майбутньому» [8, с. 304]. Творчий процес перетворення індивідуальності в особистість можна назвати процесом самореалізації особистості. Як відзначає А. Маслоу, особистість, що самореалізується, завжди творча [5]. І якщо ми виявимо першочергову функцію інтересів як психологічних властивостей у структурі самореалізації, то тим самим встановимо залежність між розвитком художніх інтересів і становленням творчої особистості.

Прояв здібностей особистості був би неможливий без забезпечення емоційного фону. Забезпечити цей емоційний фон самореалізації особистості покликаний художній інтерес як основний компонент внутрішньої мотиваційної сфери підготовки вчителя образотворчого мистецтва. Художній інтерес здійснює перцептивний процес (інтелектуальний аспект), організовує увагу й утримує стабільність емоційної сфери (вольовий аспект), сприяє отриманню задоволення від сприйняття й діяльності (емоційний аспект). Але потрібно враховувати, що база

внутрішньої мотивації особистості – саме художні інтереси, що мають креативну природу, оскільки є мотиваційною основою самореалізації особистості вчителя образотворчого мистецтва.

Формування творчої особистості вченим А. Савенковим розглядається у взаємодії трьох компонентів обдарованості: інтелектуальних здібностей, творчості і мотивації. Тому у відношенні детермінації поставлена система «мотивація – творчість» [6].

Як зазначають В. Слободчиков та Є. Ісаєв, на рівні несвідомого, відбувається виділення потреби самореалізації як провідної потреби. Як наслідок, на рівні емоційного компонента свідомості потреба самореалізації перетворюється в структурний гештальт інтересів, під впливом якого формуються й розвиваються креативні здібності. Чим вище рівень розвитку особистості, тим більше виступають в її структурі цільові детермінанти-переконання та ідеали – «кращі тенденції, які, втілюючись у відповідному образі, стають стимулом і регулятором розвитку людини» [7, с. 260], «духовними нормами», «допоміжними орієнтуючими засобами» [3, с. 26].

К. Ізард однозначно розглядає художній інтерес як «мотиваційний чинник творчості, основу творчої діяльності» [2, с. 133-134]. В його працях зазначено, що інтерес – це єдина мотивація, яка може підтримувати творчу роботу. На думку К. Ізарда, розвиток інтересу зіграв вирішальну роль в еволюції людини. Саме «інтерес мотивує діяльність людини, направлену на вдосконалення природжених здібностей...» [2, с. 145]. Завдяки інтересу, як стверджує А. Маслоу, стає можливим перехід від творчості першого рівня [5], тобто емоційного збудження й народження творчого задуму, до творчості другого рівня – розвитку творчої ідеї: «Сила стійкого інтересу має вирішальне значення для подолання перешкод, що стають на шляху творчої особистості» [2, с. 137]. Тому важливим є висновок К. Ізарда про вплив інтересу на типологічну структуру особистості: «Взаємозв'язок між емоцією

інтересу та когнітивною орієнтацією і дією» [2, с. 144]. Таким чином, особливе значення для повноцінного розвитку особистості мають художні інтереси й заняття художньою творчістю, йдучи до гармонійного поєднання «розумового» і «художнього» типів особистості, А. Маслоу закономірно ставить естетичні потреби в красі, гармонії, впорядкованості – в знаннях і вміннях [5]. Тим часом в існуючій системі освіти логічне мислення переважає над образним. Система художньо-естетичної підготовки показує можливість гармонізувати ці два типи мислення в змісті освіти за допомогою мистецтва, оскільки вони об'єднують естетичні, етичні та інші види діяльності людини, тобто формують особистість гармонійно, а не односторонньо.

В художньо-естетичному вихованні, за визначенням С. Гессена, ми можемо актуалізувати завдання поєднання якостей творчої особистості як «живописця» і «графіка» в комбінований тип «композиційний» [1, с. 74-75].

Творчість ми умовно розділяємо на творчий потенціал (потенційний аспект) і творчу активність як реалізацію творчого потенціалу (актуальний аспект). Розглянемо ці параметри розвитку художніх інтересів і творчої особистості вчителя образотворчого мистецтва. Емоційна сфера творчого потенціалу містить здатність одержувати позитивні емоції як від результатів, так і від самого процесу творчості; здатність зберігати позитивний емоційний фон незалежно від результатів діяльності і певною мірою від її тривалості.

Інтелектуальна сфера творчого потенціалу – це пануючий художньо-образний тип мислення; велика швидкість розумових операцій; оригінальність та гнучкість мислення, здатність до творчої уяви, до комбінування; здібність до виявлення і постановки проблем; здатність вести творчий відбір і надавати адекватну оцінку; здатність задіювати всі функції мислення – свідому й несвідому, вербальну й невербальну, організовувати стратегію творчого пошуку; здатність творчої уяви до аналогії, типізації і схематизації; здібність до аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування, узагальнення, систематизації, класифікації,

категоризації для вирішення художньо-мистецьких завдань. На нашу думку, можна встановити таку залежність творчого мислення: аналіз – оригінальність; синтез – гіперчутливість до проблем; порівняння – гнучкість; абстрагування – легкість асоціювання; узагальнення – побіжність; систематизація – згортання розумових операцій; категоризація – оцінка.

Охарактеризуємо рівні сформованості творчої особистості вчителя образотворчого мистецтва. Перший рівень: високий рівень розвитку творчості, художньо-образного мислення й творчої уяви, прояв когнітивної обдарованості, яскраво виражена образна адаптивна гнучкість (здатність удосконалювати художній образ, додаючи деталі); переважання дивергентного мислення; швидкість навичок в образотворчій діяльності і розвинена інтуїція; оригінальність образного трактування зображуваного об'єкта, гнучкість мислення, здібність до виявлення й постановки творчих проблем і задач; сформованість навичок ведення творчого відбору; здатність застосовувати в творчій діяльності операції аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування, узагальнення, систематизації, класифікації, категоризації в їх взаємозв'язку, на основі якого виявляється основна властивість художнього образу й дається новий спосіб його використання, гнучкість мислення через різноманітні образи й асоціації; нестандартне сприйняття; добра зорова пам'ять, розвинена здібність до уваги в художньо-мистецькій діяльності й сприйнятті; взаємозв'язок в творчій роботі свідомих і несвідомих процесів, здатність й уміння організації стратегії ведення творчого пошуку; позитивний емоційний стан, що зберігається незалежно від результатів творчої діяльності на всіх її етапах; процес творчості є важливішим за його кінцевий результат; високий рівень саморегуляції (уміння вести і зберігати на всіх етапах роботи самоконтроль, стійка увага, правильна самооцінка); спрямованість до вирішення творчих задач; велика вольова напруженість в художньо-мистецькій діяльності й висока творча активність; здатність у конкретному образотворчому матеріалі створити нові художньо-образні твори, що містять художню цінність (малюнки, предмети

декоративно-прикладного мистецтва, живописні роботи, композиції та ін.).

Другий рівень: загалом творчість сформована, виділяється зона її найближчого розвитку. Але творчий потенціал вчителя образотворчого мистецтва не відповідає максимальній реалізації його можливостей. Художньо-образне мислення та уява сформовані недостатньо; не цілком виражена диференціація когнітивних процесів й образна адаптивна гнучкість; конвергентне мислення переважає над дивергентним; художній образ не відрізняється оригінальністю; інтуїція не має належного розвитку; вчитель не завжди бажає створювати нові творчі проблеми, задачі й вирішувати їх; недостатня гнучкість мислення й уміння застосовувати складні розумові операції в їх взаємозв'язку; мляві несвідомі процеси творчої роботи; відсутність продуманої стратегії в ході творчого пошуку; позитивний емоційний стан зберігається лише за умови вдалого результату творчої діяльності; результат для вчителя важливіший за творчий процес; недостатній самоконтроль, нестійка й ситуативна увага; несамотійність ведення творчого пошуку; не завжди долається константа сприйняття; недостатньо сформована зорова пам'ять; навички продуктивно-образотворчої діяльності недостатньо розроблені; не завжди виявляється натхнення в роботі; невисока й не цілком якісна творча продуктивність.

Передусім, забезпечення умов розвитку художніх інтересів у вчителя образотворчого мистецтва сприятиме формуванню творчості, яка виявляється в образотворчій діяльності.

Розглянемо взаємозв'язок описаних нами груп, умов розвитку художніх інтересів й аспектів творчості.

Зазначимо, що забезпечення групи чинників новизною і зацікавленістю в розвитку художніх інтересів сприятиме формуванню емоційної сфери творчості; групи чинників інтуїтивного пошуку – формуванню емоційної і інтелектуальної сфери творчості; групи чинників інтенсивної і перспективної мотивації – усім сферам творчості; групи чинників генерації ідей – формуванню інтелектуальної

сфери творчості; групи чинників конструктивного розвитку творчого задуму – формуванню інтелектуальної і вольової сфер творчості; групи чинників критики і вдосконалення – формуванню вольової сфери творчості.

Тому, сфера впливу певної групи чинників розвитку художнього інтересу на той або інший аспект творчості умовна, що пояснюється цілісністю структури психіки і процесів свідомості.

Критеріями розвитку художніх інтересів в образотворчій діяльності є такі: ставлення до схвалення творчої задачі, ставлення до змістовної сторони художньої діяльності, до створеного творчого продукту, зміни емоційного стану на всіх етапах художньої діяльності; стратегія пошуку рішення художньої задачі, ступінь інтелектуальної самостійності в творчій діяльності, ступінь емоційної насиченості у зв'язку з пошуковою роботою інтелекту; ступінь повноти ухвалення і збереження художньої задачі, оцінка результатів художньої діяльності, поведінка в ускладненнях, концентрація уваги.

Висновки. Таким чином, ми встановили теоретично передбачувану залежність між забезпеченням певної групи чинників розвитку художнього інтересу й формуванням творчості, тобто чинники розвитку художнього інтересу одночасно є умовами формування творчості, оскільки в основі творчості лежить мотивація.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що з основних задач в підготовці вчителя образотворчого мистецтва є формування творчої особистості вчителя, розвиток інтересу до образотворчої діяльності з використанням мотиваційних компонентів.

Аннотація

В данной статье рассмотрена проблема подготовки учителя изобразительного искусства. Проанализирована взаимосвязь художественных интересов и творческой личности учителя изобразительного искусства. Представлен процесс формирования творческой личности во взаимодействии

трех компонентов одаренности: интеллектуальных способностей, творчества и мотивации. Установлена зависимость творческого мышления от анализа, синтеза, сравнения, абстрагирования, обобщения, систематизации, категоризации. Охарактеризованы уровни развития творческой личности учителя изобразительного искусства.

Ключевые слова: *творческая личность, художественные интересы, подготовка учителя изобразительного искусства.*

Summary

The article considers the issue of fine art teacher's preparation. The interrelation of artistic interests and fine art teacher's creative personality is analyzed. The process of forming the creative personality in combination with three components of giftedness is represented: intellectual capabilities, creativity and motivation. The dependence of creative thought on the analysis, synthesis, comparison, abstracting, generalization, systematization, categorization is established. The levels of fine art teacher's creative personality development are characterized.

Key words: *creative personality, artistic interests, fine art teacher's preparation.*

Література:

1. Гессен С. И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию / С. И. Гессен ; [отв. ред. и сост. П. В. Алексеев]. – М. : Школа-Пресс, 1995. – 448 с.
2. Изард К. Э. Психология эмоций / К. Э. Изард. – СПб. : ПИТЕР, 2000. – 462 с.
3. Люшер М. Сигналы личности : [практическое пособие] / М. Люшер ; [составитель В. В. Драгунский] // Цветовой личностный тест. – Минск : Харвест, 1990. – С. 21–126.
4. Маркин В. Н. Личность : через профессионализм к акме / В. Н. Маркин // Акмеология. – 2001. – № 1. – С. 88–90.
5. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу ; [пер. с англ.]. – СПб. : Евразия, 1999. – 478 с.
6. Савенков А. И. Одарённые дети в детсаду и школе / А. И. Савенков. – М. : АСА-ДЕМА, 2000. – 232 с.
7. Слободчиков В. И. Психология человека. Основы психологической антропологии / В. И. Слободчиков ; Е. И. Исаев. – М. : Школа-ПРЕСС, 1995. – 384 с.
8. Сумерки богов (сборник произведений Ф. Ницше, З. Фрейда, Э. Фромма, А. Камю, Ж. П. Сартра) / [под ред. А. А. Яковлева]. – М. : Политиздат, 1990. – 398 с.
9. Терещук А. Креативність як невід’ємний компонент інтелектуального розвитку особистості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.newacropolis.org.ua/ua/study/conference/>

thesis=4254.